

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

CHAPTER 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

УДК 81'0:81'34]:378.011.3-051:80

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-2-49-80-91

ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ФОНЕТИКИ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Кузнецова Галина Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: prorektor15@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3863-1911

У статті обґрунтовано доцільність вивчення, аналізу та впровадження в сучасну методику навчання фонетики майбутніх учителів української мови і літератури історичних основ науки про звукову систему мови, витрачених у дослідженнях з давньоєгипетської філології, з'ясованих у процесі аналізу конфесійних перекладних стародруків, зокрема Пересопницького Євангелія. Обґрунтовано взаємозв'язок давньоєгипетського мовознавства з Біблією. Репрезентовано методи навчання і викладання історичних основ фонетики: мотивування, організації і проведення освітньо-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти; особистісно зорієнтованого опанування навчального матеріалу; практичної реалізації набутих знань та здатностей. Наведено зразки вправ та завдань, спрямованих на формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української словесності.

Ключові слова: фонетика, історія фонетики, лінгводидактика, учитель української мови і літератури, методи навчання історичних основ фонетики, давньоєгипетська філологія, Біблія, Пересопницьке Євангеліє.

Постановка проблеми. У структурно-логічній схемі підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури в педагогічних закладах вищої освіти серед нормативних та вибіркового мовознавчих освітніх компонентів історичного змісту здебільшого простежуємо «Старослов'янську мову», «Українську діалектологію», «Історичну граматику української мови», «Історію української мови», «Основи слов'янської філології». Майже кожна з дисциплін містить розділ «Фонетика», де вивчаються особливості фонетичної системи старослов'янської мови від її витоків на засадах обґрунтованої науковцями (М. Бойчук, Ю. Карпенко, В. Німчук, Ю. Шевельов та інші), але й до нині дискусивної, хронологізації етапів становлення української мови.

Чимало важливих відомостей щодо генези фонетики, і української зокрема, знаходимо в підручниках із «Сучасної української літературної мови» (О. Волох, М. Доленко, М. Жовтобрюх, І. Ющук та інші), «Загального мовознавства» (І. Дорошенко, А. Зеленько, С. Кириченко, І. Ковалик, М. Кочерган, С. Самійленко та інші), де на засадах історичного та порівняльно-історичного методів акцент здебільшого робиться на дослідженні різночасового розвитку фонетики слов'янської групи мов.

Фахові компетентності майбутнього словесника формуються шляхом опанування освітніх компонентів «Методика навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі», «Сучасна українська лінгводидактика», «Методика навчання української мови», у яких майже не простежуємо матеріалу щодо історичних явищ і процесів становлення фонетики української мови.

Складником формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури є підручники для закладів загальної середньої освіти, однак історичного матеріалу щодо генези фонетики української мови вони містять обмаль.

Основні й проміжні лінгвістичні наукові традиції (давньоіндійська, давньоєгипетська, арабська, давньокитайська, греко-латинська) теж покликані дати майбутнім студентам-словесникам глибокі знання з історії розвитку звукової системи (фонетики і фонології) мови, проте відомості про давнє мовознавство у вищій педагогічній школі вивчаються обігово. Діахронічний

лінгводидактичний вектор навчання фонетики методичною наукою випрацюваний недостатньо, наукового переосмислення потребують витoki основ фонетики, які простежуються в давньоєгипетському, шумеро-аккадському, давньоіндійському, класичному мовознавстві, у перекладних пам'ятках, серед яких Біблія та інші. Актуальність теми обумовлюється і тим, що на нинішньому етапі розвитку національного суспільства посилюється роль якісної мовної освіти як основного засобу ефективної професійної комунікації, відтак історичні факти і джерела становлення мов, і української мови зокрема, методики її навчання є проблемою лінгводидактики вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що роль і місце лінгвоісторичних явищ мови в системі фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури простежується у працях О. Антончука, В. Баденкової, З. Бакум, Т. Донченко, О. Караман, С. Карамана, Ж. Колоїз, О. Крижанівської, В. Куриленка, Л. Рускуліс, О. Семенов, І. Хом'яка, М. Царук та інших. Науковці обґрунтовують значення історичного та порівняльно-історичного методів у формуванні фонетичної компетентності фахівців української словесності пояснювати основні зміни у звуковій будові української мови від часів її зародження до сьогодення, з'ясувати значення цих змін для розвитку вищих рівнів мови (морфологічного, лексико-семантичного, синтаксичного).

Ж. Колоїз, О. Крижанівська, В. Куриленко переконують, що неабияку значущість для розуміння й усвідомлення майбутніми вчителями історичних фонетичних явищ, процесів походження української мови, її взаємозв'язку з іншими слов'янськими, а часто й неслов'янськими мовами (однак єдиної індоєвропейської сім'ї), мають такі дисципліни, як «Історична граматики української мови», «Історія української мови», «Діалектологія». Проте, зазначає Ж. Колоїз, «на шляху до якісного засвоєння відповідної дисципліни виникає ряд проблем, як от: відсутність нових підручників і посібників <...>, зменшення кількості аудиторних годин на вивчення курсу» [1, с. 240], внесення освітніх компонентів лінгвоісторичного спрямування до переліку вибіркових, превалювання репродуктивних завдань та брак вправ аналітико-синтезувального змісту з опанування фонетичних явищ у царині історії мови.

Обмаль інформації з історичної фонетики та фонології простежуємо і в підручниках для закладів загальної середньої освіти, що є причиною, як пише З. Бакум, «...неабияких труднощів під час розв'язання низки практичних завдань, коли доводиться торкатися питання реалізації фонем в її варіантах. Значною мірою це стосується вправ з орфоєпії, транскрибування, елементи якого частково введені до шкільного курсу, часткового фонетичного розбору. <...> Без застосування терміна «фонема» відбувається засвоєння учнями орфографічних правил, які ґрунтуються на фонологічному принципі» [2, с. 283].

Не простежуємо інформації щодо історії розвитку термінів – базових понять фонетики та методичної системи навчання фонетики майбутніх учителів української словесності.

Мета публікації – на засадах принципу історизму та розвитку обґрунтувати роль і значення історичних основ генези фонетики у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Окреслити для майбутніх словесників орієнтовний когнітивно-розвивальний матеріал щодо теорій походження мови і мовлення, іменувань, відображених в еволюціонуванні фонетики та графіки давньоєгипетського мовознавства, у перекладних конфесійних жанрах, зокрема в Пересопницькому Євангелії. Репрезентувати методи навчання і викладання історичного підґрунтя фонетики, розробити завдання, спрямовані на формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що матеріальною оболонкою, яка об'єднує мову в цілісну систему, є фонетика, основною одиницею вивчення якої є звук, утворений мовленнєвим апаратом людини через коливальні рухи повітря та сприйнятий слухом мовця і співрозмовника як певний зміст. Функції звукового поля, або функціонального боку звукових одиниць мови (фонем, акцентом, інтоном), досліджує фонологія. Отже, як зазначають О. Бондар, Ю. Карпенко, М. Микитин-Дружинець, «звуки розглядаються в аспекті їх артикуляції та акустики, а фонемі – в аспекті їх мовної функції – розрізнення морфем і слів» [3, с. 67], їх форм.

Проблема усвідомлення сутності звукової оболонки слова, з'ясування його семантики, взаємозв'язку звуків із значенням, правильності іменування речей, явищ, процесів здавна була наріжною у філософії, мовознавстві, семасіології, етимології, логіці, інших науках та породила теорії виникнення мови і мовлення, іменувань, «правильності імен». Мовлене, а згодом написане слово, стало вождем усіх ідей, вірувань, задумів, справ. Найдавніші лінгвістичні центри (Давній

Єгипет, Давня Індія, Стародавній Китай, Стародавня Греція) пошукували ту мовну функціональну одиницю, що розрізняла б у теорії іменувань слова за значенням, їх форми, морфеми, допомогла б розв'язати суперечку між аналогістами (стверджували мову як систему правил та норм) та аномалістами (доводили випадковість мовних явищ, виникнення норми на підставі щоденного обігу мови (узусу)).

Епіцентром пізнання був «звук» як результат роботи органів мовлення і слуху та «sphota» (за нинішньою термінологією – *фонема*; як термін у науковий обіг уведено лише в останній чверті XIX століття І. Бодуеном де Куртене), елемент, знак, одиниця, що вможлилювала розуміння сказаного, почутого, написаного. Давні мовознавці обстоювали не лише вдале й зрозуміле звучання, а й відпрацьовували вдале називання, процес якого спрямовувався на розпізнання, смислорозрізнання, виформування значення, сутності.

З огляду на це генеза фонетики корінням сягає витоків зародження цивілізацій, теорій походження всесвіту, теорії іменувань, походження мови та породження звукового мовлення, становлення мов, і української зокрема. На означених аспектах еволюціонування фонетики зосередимо увагу майбутніх фахівців-словесників, які мають усвідомити, що матеріал потребує ретельного опрацювання передусім на засадах студіювання лінгвістичних джерел, адже проблеми «генези фонетики, становлення її основних одиниць, процеси виформування фонетики в окрему науку розглядалися в лінгвістичних традиціях за такими напрямками: загальнофілологічному (індійська лінгвістична традиція, арабська лінгвістична традиція), загальнокультурному та семантичному (китайська лінгвістична традиція), філософсько-лінгвістичному (антична (греко-латинська лінгвістична традиція)), лінгводидактичному (характерний для всіх мовознавчих традицій, лише не повною мірою проаналізований науковцями, методистами для становлення методики навчання мови, фонетики, й української зокрема)» [4, с. 90].

Оволодіння відповідними знаннями та виформування вмінь правильно послуговуватися ними під час практичної діяльності вивичує питання якості методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі. Означене спонукає до перегляду й переоцінювання змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців зі спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), вибудови структурно-логічної схеми вивчення освітніх компонентів та добору методів навчання і викладання. З метою опанування історичних основ генези фонетики ефективними методами у вищій педагогічній школі вважаємо: 1) мотивування, організації і проведення освітньо-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (лінгвістичний супровід, пояснення історичних явищ, евристична бесіда, проблемна лекція, гостьова лекція, лінгвістичне дослідження, спостереження над лінгвістичним матеріалом, лінгвістичні вправи, проблемно-пошукові завдання, презентація); 2) особистісно зорієнтованого опанування навчального матеріалу (проектування, індивідуальне моделювання, наукове дослідження, наукова доповідь, віртуальний екскурс); 3) практичної реалізації набутих знань та здатностей (мінілекція з обговоренням, диспут, наукове консультування, фонетичний колоквиум, мовний фонетичний практикум, креативні вправи).

Далі подаємо когнітивно-розвивальний матеріал з історії становлення фонетики (зосереджуємо увагу на аспектах теорії іменувань, єгипетській філології, конфесійних перекладних жанрах), опрацювання якого, на нашу думку, дасть змогу як викладачам мовознавчих, лінгводидактичних дисциплін у вищій школі, так і студентам, майбутнім словесникам, скорелювати власні методичні дії під час навчання та викладання фонетики. Здобувачів вищої освіти, інших стейкхолдерів у процесі опрацювання поданого матеріалу, виконання запропонованих завдань спонукаємо до творчого лінгвістичного дослідження з теми: «Взаємозв'язок єгипетської філології з Біблією». Принагідною в цій роботі стане віртуальна гостьова лекція Л. Звонської «Коптські рукописи Біблії» [5].

Теорії походження всесвіту спочатку зароджуються на рівні міфології, у якій лінгвістичні знаки, що у фонетичному плані вираження позначали річ, властивість, відношення, сприймалися на рівні уявлення. Сутність *теорії іменувань* полягає в тому, що «слово, називаючи річ, стає засобом, за допомогою якого в діяльності людей виникає іменована словом річ...» [6, с.22], а це основа «встановлення гармонійності суспільства й світового порядку одночасно» [6, с. 24].

Філософський зміст теорії іменувань відображено у творчій спадщині Конфуція: «Якщо імена не є правильними, то слова не мають підґрунтя. Якщо слова не мають підґрунтя, то й справи не здійснюються... У словах добродійної і шляхетної людини не повинно бути нічого

неправильного» [7, с. 46]. Теорією іменування просякнуті всі лінгвістичні традиції, оскільки іменування – це мовна діяльність, «де основним засобом є звуки мовлення, а матеріалом – об'єкти іменування <...>. Принципом поєднання звуків мовлення у процесі іменування є моделювання» [6, с. 40], яке упродовж тисячоліть ґрунтувалося на різних гіпотезах походження мови й породження мовлення: божественній, біологічній, звуконаслідувальній, вигуковій, соціальній (договору), і ґрунтувалося на гармонії.

Однією з перших і найдавніших цивілізацій в історії людства є Давній Єгипет, над писемними пам'ятками якого єгиптологи та мовознавці дискусивно працюють і нині.

Загальновідомими є лексеми на позначення топонімічних, гідронімічних, тотемічних, культурологічних тощо назв, які корінням сягають Давнього Єгипту, як-от: Мемфіс, Кемет, Хапі, Ра, Птах, Тот, Озіріс, Амон-Ра, фараон, папірус, шадуф, мумія, піраміда, номи, маста ба, ієрогліфи та інші. Із значенням їх ознайомлюємося більш детально під час опанування в школі історії Стародавнього світу, Всесвітньої історії, географії, зарубіжної літератури. Проте етимологія слів, створених першою цивілізацією людськості, розглядається через давньогрецьку, латинську транслітерації, автори підручників, методичних рекомендацій не вдаються до пояснення значення цих слів через їх первісне написання, і особливо тим письмом, яким послуговувалося населення Давнього Єгипту.

Унікальність давньої єгипетської цивілізації в тому, що вона не запозичувала звукової системи, системи письма, слів для іменування предметів, явищ, речей тощо в інших народів, а самостійно створила їх. Складність дослідження єгипетської мови в тому, що вона вже на початку нашої ери стала мертвою, залишивши для наукових роздумів «систему змішаного фонетико-ідеографічного письма із підсистемою звукових знаків та оригінальність мислення давньоєгипетського народу» [8, с.7]. Науковці (Бенфей Т., Коростовцев М., Лепсіус Р., Мюллер Ф. та інші) схиляються до думки, що єгипетська мова належала до групи семіто-хамітських мов. Походження термінів «семітський», «хамітський» пов'язано з Біблією (глава Х), у якій мовиться про потомків синів Ноя: Сима, Хама та Яфета. Саме імена Сим та Хам є онімами-гіперонімами на позначення утворення багатьох народів. У Книзі Буття (глава Х, 31) сказано: «Це сини Сима за їхніми рідинами та за їхніми мовами, у їхніх краях та за їхніми народами» [9, с. 11].

Теорія іменувань у давніх єгиптян пронизана вірою в божественні сили природи. Доказом цього, як зазначають єгиптологи, мовознавці (С. Десницька, С. Кацнельсон, Дж. Уїлсон, Г. Франкфорт та ін.), є «Мемфінський теологічний трактат» (III тис. до н.е.; названий ще «Каменем Шабакі», іменем давньоєгипетського фараона, який на камені велів вирізати теологічний текст), укладений для ствердження величності єгипетського бога-творця Птаха, що вважався всемогутнім символом міста Мемфіс (знаходилося біля сучасного Каїру) – столиці об'єднаного Єгипту. Божество Птах утілювалося у восьми Птахах, воно є складником єгипетської концепції про дев'ятьох богів, причетних до створення світу. Основними атрибутами Птаха є мислення (серце, розум, свідомість) та мовлення (язик). Давні єгиптяни вірили, що серце та уста людини – це частина Птаха. Бог-Птах створював слова для назв усього навколишнього, а зуби та губи Птаха – артикуляційні органи творення мовлення. Отож, «язик повторював те, що було замислено серцем <...>, зір, слух, нюх людини – це основа для мислення, а мовлення реалізовує замислене» [10, с.9].

Із «серцем та язиком» ототожнювався бог Тот (Тот (Тевт) – у діалозі Платона «Філеб», Гермес – у трактаті Плутарха «Застільні бесіди»), покровитель правильного усного мовлення, мірило знань і винахідник єгипетського письма, з огляду на що єгипетські письмена вважалися священними. Лише Тот написане міг утаємничено передавати за допомогою звуків іншим богам та писарям, яких теж обожнювали серед людей, бо вони були володарями знань і мудрості, навчалися самі правильно писати, учили писати інших. Про бога Тота згадує Платон у діалозі «Філеб», де єгипетське письмо представлено як цілісну систему, складниками якої є: безголосі, напівголосні, голосні, німі (можливо, ідеться про ідеографічні знаки) букви/звуки. Взаємозв'язок між буквами/звуками, без якого неможливо опанувати нічого, Тот називає граматикою – єдиною наукою про звуки [11, с. 20]. Звук в означеній праці сприймається і як щось безкінечне, і як щось єдине, і як щось множинне.

З опертям на метод лінгвістичного дослідження майбутнім словесникам варто запропонувати здійснити аналіз діалогу Платона «Філеб», трактати Плутарха «Про Ісіда та Осіріса», «Застільні бесіди», простежити, у яких ще філософських працях згадується єгипетське божество

Тот, і обґрунтувати фонетико-ідеографічний характер єгипетського письма, з'ясувати, чому першою літерою в єгиптян є знак на позначення ібіса. У єгиптян існувала й богиня письма – Сешат.

Відомо, що єгиптяни послуговувалися різними системами писемності. Основною є ієрогліфічна, що збереглася як різьблення на храмах, пірамідах тощо у вигляді знаків малюнквого та іншого зображення, оскільки ієрогліфи позначали один звук, склади, морфеми, цілі слова, поняття, ідеограми, фонограми. Піктограма як малюнкве зображення з елементами мистецтва та символізму становить основу єгипетської ієрогліфіки. Ієрогліфічна система писемності мала більше 700 найбільш уживаних знаків, які зображали людей, тварин, частини тіл їх, різні предмети тощо.

Термін «ієрогліфи» сягає богословської праці Климента Александрійського «Стромати» (II століття) і прописаний грецькою мовою: «γράμματα ἱερογλυφικά», де «γράμματα» – «письмо», «ἱερός» – «священний», «γλυφω» – «вирізаю», «висікаю». Ще Климент Александрійський, як зазначає М. Коростовцев, коротко описує методику опанування письма: «Навчання розпочинається із вивчення системи єгипетських букв, які називалися епістолографічними. Потім вивчали ієратичні букви, завершували навчання вивченням системи ієрогліфічних букв» [12, с. 33]. Фактично йшлося про одне й те ж письмо, лише букви по-різному зображувалися. Пізніше такий опис письма класифікувався як: демотичне (народне письмо, спрощене), ієратичне (письмо знаті), ієрогліфічне (письмо царів).

М. Коростовцев зазначає, що «до Климента Александрійського єгиптяни ієрогліфічне письмо називали «γράμματα ἱερά (ієра)» – «священне письмо». Цей грецький термін є перекладом єгипетських термінів *sš n pr ḥḥ* та *sš n md ntr*. Перше висловлювання означає «письмо дому життя» (у прямому розумінні – це скрипторій, де створювалися книги релігійного змісту; цікаво, що під час перекладу Біблії на бокейрський діалект коптської мови мудреці фараона були іменовані словом *сѡρανѡ* (Книга Буття, 41:8), що походить від єгипетського *sš n pr ḥḥ* – «писар дому життя»); друге висловлювання виникло пізніше і перекладається як «письмо слова бога» <...>. Слово *sš* означало «письмо», «писар» [12, с.15], що й підтверджувало божественну теорію походження мови й породження мовлення. М. Коростовцев, відомий єгиптолог, довів, що «будинки життя», де укладалися релігійні твори, перетворилися на культурно-просвітницькі осередки не лише релігійного, а й наукового значення. Дослідження створених писарями пам'яток дали змогу багатьом науковцям (Гарденер А., Ерман А., Коростовцев М., Лемма О., Лурье І., Марр М., Матьє М., Ольдерогге Д., Петровський М. та інші) описати ієрогліфічні особливості єгипетської графічної системи, з'ясувати її фоносемантичні ознаки, простежити зв'язок із мовою жестів. Передусім ідеться про зародження кінетичного мовлення, де основну роль зіграла рука , на позначення якої було більше 20 ієрогліфічних знаків. Про це М. Марр писав: «основне знаряддя кінетичного мовлення, рука, увійшла в найдавніші типи письма» [13, с.18].

У працях Геродота, Діодора, Геліодора, Порфирія, а також у древніх декретах (трактатах), зокрема Канопському, Розетському, простежується демотичне письмо (більш прискорене, спрощене, курсивне).

Інструмент, яким єгиптяни писали на папірусі, досліджено, оскільки збереглися з різних часів письмові прилади єгипетських писарів (писців). Ці прилади склалися з дощечки, у поглибленнях якої знаходилося в сухому вигляді червоне і чорне чорнило, мініатюрної кам'яної ступи з товкачем для розтирання чорнила, пензлика, його футляра і маленької посудини з водою для змочування пензлика (на мокрий пензлик набиралося сухе чорнило). Дощечка, футляр та посудина були з'єднані шнурком. Чорне чорнило виготовлялося із сажі, червоне – з охри. Пензлики робилися із стебла болотної рослини на зразок очерету, яка називалася *Juncus maritimus* і росла в Єгипті в солоних болотах і озерах; один із кінців стебла, скоріше за все, розжовували. Довжина пензлика була 16-23 см. У римські часи пензлик витіснило перо, запозичене єгиптянами у греків. Воно виготовлялося з очерету *Phragmites communis*. Кінець пера був розщеплений на дві поздовжні частини та загострений [12, с. 14].

Учням цікаво буде дізнатися, у яких музеях світу зберігаються прилади для письма, якими послуговувалися писарі Давнього Єгипту. Учитель може спонукати учнів до пошуку таких музеїв через віртуальні екскурсії та проєктування презентації з виступом.

На чому писали давні єгиптяни майбутні словесники можуть дослідити самостійно, випрацювати систему методів та прийомів ознайомлення із цим матеріалом учнів. Цікавою для аналізу є інформація на сайті Національної академії наук України «Сходознавці Академії – про

египтологію в Україні та світі». Опрацювавши її, здобувачі освіти зрозуміють, чому п'ять стадій розвитку єгипетської мови (1. Мова епохи Давнього царства (XXXII – XXII ст. до н.е.). 2. Середньоєгипетська, або класична мова (XXII–XVI ст. до н.е.). 3. Новоєгипетська мова (XVI– VIII ст. до н.е.) 4. Демотична мова (VIII–V ст. н.е.)). 5. Коптська мова (із III ст. н.е.)) достеменно проаналізовано в англійській, німецькій та французькій науковій літературі.

Саме фонетика коптської мови є основою фонетичної системи єгипетської, «під час вивчення якої значну роль зіграли окремі слова, відомі з самітських мов, єгипетські імена та назви, які згадуються в клинописних текстах, у грецьких папірусах, надписах античних авторів» [12, с.49]. Як уже зазначалося, першопочатково ієрогліфічне письмо було піктографічним, згодом воно починає вдосконалюватися, з'являються ієрогліфи, що позначають певне слово, сутність якого співвідноситься із предметом, дією, процесом, явищем конкретного чи абстрактного значення. Наприклад, знаки на позначення: сонця, дня ; будівлі ; гори тощо. Такі символи називаються *ідеограмами*, у них простежувалися схематичні малюнки, і такі, що позначали абстрактні поняття: страх, дружбу, любов, добро тощо.

Окрім ідеограм були ще *логограми* – графеми на позначення цілого слова чи морфеми. Логограми також символізували конкретне чи абстрактне поняття і позначалися певним ієрогліфом

із вертикальною рисою, наприклад: | – *очерет* (конкретне значення), фонетично слово

записувалося так: *swt*; | – душа (абстрактне поняття), фонетичний додаток записувався фонемами (звуками): *bz*.

Значущість ідеограм, логограм у тому, що людина не лише сприймала їх мисленнєво, але й вимовляла. Це засвідчує те, що із піктограм та ідеограм із часом виформовуються фонограми – знаки на позначення звуків. Відтак, структура єгипетського письма, сутність якої з'ясував Жан Франсуа Шампольон у 1822-1824 р.р., складається із двох основних елементів: ідеографічних знаків та звукових.

М. Коростивцев пояснює, що фонограми були *тризвуківі* (ієрогліфи на позначення трьох приголосних звуків, їх було близько 50-60, наприклад: – зображення хліба на очеретяній

циновці фонетично записувалося *htr*; – зображення ремінця-зав'язки записувалося фонетичним

додатком *h*; – дихальні шляхи людини та серце фонетично позначалося *nfr*; *двозвуківі* (їх налічувалося багато, мали суттєве значення для письма, це знаки-ієрогліфи, які фонетично передавалися двома приголосними звуками, наприклад: (гора) – *dw*; (корзина) – *nb*; (дошка) – *mn* тощо); *однозвуківі* (алфавітні знаки, їх 24, це ієрогліфи на позначення одного

приголосного звука, наприклад: (яструб) – фонетично позначався *z*, *z* (*алеф*), (сова) – *m*, (зображення води) – *n*, (рот) – *r* тощо).

Отже, у Давньому Єгипті було створено алфавітні графеми (букви), про існування самого алфавіту достовірної інформації не відомо. Тризвуківі та двозвуківі фонограми (неалфавітні знаки) називалися *силабограмами*, це давало підстави науковцям єгипетське письмо називати *силабічним*, проте цей термін передбачає вокалізацію фонограм, що суперечило визначальній ролі єгипетських знаків на позначення лише приголосних звуків, хоча простежувалися напівприголосні, у чому переконували ще античні дослідники єгипетського письма (Платон, Плутарх, Геродот).

Відтак на письмі зображалися лише приголосні звуки, проте науковою практикою започатковано читати склади вокалізовано. Так, знак *z* (*aliph*) та *ajin* читаються як *a*; *i* та *j* – як *i*, *w* – як *u*. Між іншими приголосними вставляється *e*. Приміром, *hn* вимовляється *hena*, *mn* – *men*, *z* – *aa* тощо.

Значущими в єгипетському письмі були *детермінативи* або *семаграми* (визначальники значення). Це ідеограми, які не мали власне фонетичного значення, а відтак – не вимовлялися, вони визначали семантику слова, здебільшого слів-омонімів та омографів. Детермінативи зображалися в

кінці іменників, прикметників та дієслів. Наприклад: – ідеограма на позначення молодої дівчини-красуні, що фонетично записувалася так: *nfr.t*, де *t* ідентифікується як суфікс, на що вказує крапка-віддільник від основної морфеми. Детермінативом є останній знак-ієрогліф [8; 12, с.21-27].

Із другої половини IV тис. до н.е давньоєгипетське письмо вважалося словесно-складовим.

Отже, як зазначають М. Гордіна [14, с. 7-8], Д. Дирингер [15, с. 10], у єгипетських письменах були три категорії значень графем: 1) графема-ідеограма або логограма, що мала словесне значення; 2) графема-силабограма, що містила окремий приголосний або групу приголосних; 3) графема-детермінатив – вказівник кола понять, речей, процесів, до яких могло належати слово. Загалом, давньоєгипетське письмо було змішаним, оскільки це своєрідне комбінування малюнків, змістових та зорових знаків-символів.

Єгипетські дієслова «говорити» (*dd*), «вішати» (*mdw*), «існувати» (*chn*), слова на позначення власних імен «вухо» (*mšdr*) тощо, значення яких передається тільки консонантами (силабограмами), що утворювали своєрідний склад з одного і більше знаків, чужоземці, на гадку єгиптян, не могли вимовляти, бо вони не говорили, а «лопотіли», «бурмотіли», і це залежало від неправильного розташування язика в роті.

Варто зазначити, що в Давньому Єгипті були різні слова для іменування поняття «язик» у значенні фізіологічний орган і «мова» як здатність говорити. Єгиптяни були впевнені, що мовлення створюється безпосередньо язиком, а щоб навчитися говорити іншою мовою – варто лише змінити розташування язика в роті, «перевернути» його [10, с. 8].

Науковці доводять, що для зручності вимовляння та розуміння використовувалися біля приголосних у фонетичному складі додаткові знаки: наприклад (*d.t*), «змія», (*b'k*) «раб» [16, с. 41-42; 46], вони визначали поділ слова на морфеми.

Єгиптяни, як доводять М. Гордіна, А. Зеленько, не перейшли до чисто складового письма, оскільки не послуговувалися графемами на позначення голосних звуків, що стало причиною графічного збігу різних слів, їхнє письмо характеризується як консонантне фонетико-ідеографічне.

В уявленнях давніх єгиптян про походження мови на засадах божественної теорії іменувань було закладено основи фізіологічних особливостей творення звуків, їх артикулювання, визначено основні органи творення звуків, засвідчено фіксування найпростіших морфем, звукова оболонка яких майже не містила знаків на позначення голосних звуків. Отже, навіть божественна теорія створення слів, значення яких охоплювали консонантні силабічні графеми, засвідчували першоеlementи виокремлення звукового боку мови.

Божественну теорію щодо іменувань навколишнього, імен людей і космології загалом простежуємо у Старому Завіті Біблії (Книга Буття 1, 5, 10): «І назвав Бог світло днем, а темряву – ніччю. І був вечір, і був ранок <...>. І сказав Бог: «Нехай посеред вод буде твердь (*небозвід*; *стародавні семіти небо уявляли як щось тверде, таке, що стримувало води над головою – уточнення Г.К.*) і нехай вона відділяє води від вод. І назвав Бог твердь – небо <...>. І назвав Бог сушу – земля, а збір вод назвав морями<...>. Сотворив Бог чоловіка і жінку і дав їм ім'я – людина» [9, с. 3].

Біблія у закладах загальної середньої освіти розглядається на уроках зарубіжної літератури, історії як пам'ятка світової культури, оглядово вивчаються переклади Святого Письма українською мовою (Пересопницьке Євангеліє (1561 р.), Біблія Пантелеймона Куліша, Івана Полноя, Івана Нечуя-Левицького (1903 р.), Біблія Олександра Бачинського (1903 р.) та ін.).

Учитель-словесник має ознайомити учнів із тим, що Старий Завіт було написано на івриті, або давньоєврейській мові, яка вважалася розмовною. Відомо, що первісне єврейське письмо є фінікійським, що репрезентує одну з перших зафіксованих в історії людства систем фонетичної писемності. Фінікійська абетка складалася із 22 букв-знаків, які позначали лише приголосні звуки. «У VI-VIII ст. єврейські традиціоналісти (масорети, від «масора» – традиція) дібрали 10 голосівок (*букв на позначення голосних звуків – уточнення Г.К.*) і переписали біблійний текст за новою системою з її спеціальними правилами, що забезпечували текст без помилок» [9, с. 8]. Учням цікаво буде знати, що саме фінікійський алфавіт став підґрунтям для створення грецького, який пізніше використовувався для укладання біблійських текстів. Варто зазначити, що від візантійського варіанта грецького алфавіту походить кирилиця як основа української абетки. Учні мають

усвідомити, що фонетика тісно пов'язана з графікою.

Цей зв'язок можна простежити, здійснивши доступний для здобувачів освіти аналіз Пересопницького Євангелія як потужного засобу долучення учнів до культурно-історичного досвіду людства, формування мислення, системи морально-етичних, естетичних якостей і цінностей. На нашу гадку, учням цікавими видадуться вправи і завдання, спрямовані на дослідження Священної української реліквії, як-от: «Обґрунтуйте, що Пересопницьке Євангеліє пов'язане з долею українського народу»; «З'ясуйте, чому Священний манускрипт досліджують лінгвісти й мистецтвознаці»; «Чи цікавить перлина української духовності – Пересопницьке Євангеліє – засоби масової інформації? Напишіть наукове есе про цю Книгу»; «Розкажіть, чи є у Вас бажання прочитати святиню українського народу? Чи готові Ви до цього?»; «Дослідіть у Пересопницькому Євангелії вживання *ε* на місці етимологічного *ъ* (ять) у таких словах: “*девици*”, “*розделиль*”, “*ослетиль*”. Спробуйте знайти інші слова, що відбивають правопис *ε* в ненаголошеній позиції на місці давнього *ъ*». Запишіть означені та дібрані Вами слова сучасною українською мовою, зробіть висновки»; «Опишіть графічне зображення букв укладачами Книги»; «Дослідіть особливості надрядкових зображень, як вони називалися, яку функцію виконували» тощо.

Переклад Святого письма – Пересопницького Євангелія – як духовного символу української нації засвідчує зв'язок фонетики та фонології з графікою через букви. Учням варто пояснити, що графеми перебувають у безпосередньому зв'язку з одиницями, які утворюють фонологічну систему мови, – фонемами. У Пересопницькому Євангелії буквам надано графічної виразності, пропорційності, одекорювання через орнаменовані антропоморфні, зооморфні та сюжетні зображення. Для ознайомлення учнів з графіко-орфографічними, фонетичними особливостями пам'ятки радимо майбутнім учителям-словесникам здійснити аналіз літературних джерел за авторством Л. Гнатенко, А. Грузинського, П. Житецького, І.Чепіги та інших.

І. Чепіга зазначає, що «вперше серйозну увагу на графіку рукопису звернув П. Житецький, який охарактеризував письмо Пересопницького Євангелія як уставне із округлено-роздільними літерами», зосередив увагу на «дивовижному поєднанні дуже давньої манери письма» [17, с. 28]. Дослідники пам'ятки стверджують, що авторів її художнього оформлення якнайменше було два (Михайло Василієвич із Сянока та чернець Григорій, архімандрит Пересопницький), тому оформлення букв різне, але оригінальне.

Справді, вишуканими вбачаються літери В, З, П, Ч, М, К та інші. Можна простежити з учнями, що З – двох зображень: одна кругла, стоїть на рядку, друга – загострена, із своєрідною гострою голівкою, нижня частина букви перетинає рядок і опускається вниз; Ч зображено гострокутною роздвоєною чашею з високою ніжкою; М – із дещо опущеною за нижній край рядка тексту орнаментованою перемичкою. Упадає в око зображення букви К: вона то наче вузлом зав'язана, то має завихристе заокруглення, завернуте за ніжку вліво вгорі, інколи внизу із своєрідним орнаментуванням.

Учителеві доцільно спонукати учнів до самостійного дослідження накреслення графем та зробити висновки про те, чим різняться написання одних і тих же літер, розповісти про графічну виразність та естетичну привабливість письма, з'ясувати, яких букв не містить сучасний алфавіт української мови.

Л. Гнатенко зазначає: «Графіко-орфографічні особливості основного тексту Пересопницького Євангелія, писаного уставом, відбивають узус староукраїнської конфесійної писемності середини XVI століття і є спільними для обох писців. У графіці використано такі букви: на позначення голосних звуків: **А**, **Є** (широка), **є** (вузька), **І**, **И**, **О** (широка), **о** (вузька), **ОУ** (диграф, яким послуговувалися у староукраїнських конфесійних пам'ятках у кінці XIV – початку XVII ст. на початку слів, приміром, “*оукраишень*”, “*оуцьники*”; після голосних: “*науочи*”, “*іоудейского*”; після приголосних у середині та кінці слів: “*боудеть*”, “*славоу*”, “*чльцьскомоу*” тощо), **Ѡ** (літера-лігатура, якою послуговувалися у староукраїнських конфесійних пам'ятках у кінці XIV – початку XVII ст. для передачі звука [у]; спорадично писалася: на початку слів “*Ѡнова*”, “*Ѡсльша*”; після приголосних у середині та в кінці слів, як-от: “*Ѡвдеть*”, “*ѠлавѠ*”, “*ѠраведнѠ*” тощо); **Ѳ** (широка) (уживалася на позначення звука [о] також у правописах староукраїнських конфесійних пам'яток кінця XIV – початку XVI ст. переважно на початку слова: “*Ѳобразомь*”, “*Ѳобитель*”, “*Ѳоружіє*” тощо), **Ѣ**, **Ы**, **Ь**, **Ю**, **Ѥ**, **Ѧ**, **Ѭ**, **Ѯ**, **Ѱ** (іжиця як графема, що передавала два звуки – [і], [в] в іншомовних словах, переважно грецизмах: “*моуѰса*”, “*сумѣнь*”); на позначення приголосних – **Б**, **В**,

Г, Д, Ж, С, З, К, Л, М, Н, П, Р, С, Т, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Э, Ю, Я» [17, с.58; 18, с. 5-8].

Також Л. Гнатенко зосереджує увагу на особливостях зображення графем у Пересопницькому Євангелії, описує ті, що мають два накреслення (Є, З, О, М, Р), доводить, що експериментатором у вишуканості реалізації фонем у літерах є перший писець – Михайло Василієвич. «Почерк другого писця менш витончений та більш розгонистий» [17, с. 57], проте він також по-різному виписує графеми.

З учнями можна провести бесіду про те, що спонукало авторів до різного зображення одних і тих літер. З огляду на це варто запропонувати учням простежити, приміром, де писалася літера Є (широка) та є (вузька) на позначення звука [e].

Так, Є (широка) вживається на початку слів («Єдинь», «Єлисаветь»), у кінці слова після букв на позначення голосних («меншеЄ», «бл҃говѣщеніЄ», «опоущеніЄ» тощо). Звук [e] між консонантами (приголосними) передається через є (вузьку), про що свідчать наведені вище приклади і такі: «реченноЄ», «цесареви» тощо. Принагідно учням варто пояснити, що «в XV столітті поступово руйнується орфографічний узус щодо вживання букв Є широкої та є вузької <...>, спостерігається поширення і закріплення нової орфографічної риси, виробленої староукраїнським правописом – Є широка пишеться на початку слів, а після голосних і приголосних вживається є вузька: «єдиного», «видѣніє», «братіє»» [18, с. 5].

Допитливі учні акцентують увагу на тому, що в одних і тих словах простежуються букви І, І. Учитель-словесник має пояснити таке: у давніх пам'ятках на позначення звуків І та І йотованого вживалися літери І (І), И. Буквою І послуговувалися тоді, коли в кінці рядка не вистачало місця для написання И. Графема І також писалася на початку слів на позначення власних імен, назв інішомовного походження: «земла іЄрданьськыа». Хоча простежувалися випадки вживання І: «ізраиль», «іюсифово», «іюуда».

Л. Гнатенко зазначає, що «до кінця XV ст. поступово складається таке правило: буква І пишеться перед голосними, а И – після приголосних. Пам'ятки XVI ст. майже послідовно використовують цю норму, хоча простежується спорадичне вживання букви И <...> в останній чверті XIV – першій чверті XVII ст. хаотично трапляється південно-слов'янська норма вживання букви І (И) після приголосних: «вдовіцю», «мірь», «покажі», «архімандритъ», «таковьмі»» [18, с. 7].

Цікавим, на нашу думку, для учнів буде завдання щодо дослідження особливостей зображення букв на позначення в Пересопницькому Євангелії звука [o]. Здобувачі освіти зможуть переконатися, що в часи перекладу історичної конфесійної пам'ятки було правило вживання двох букв **Ѡ, Ѧ** широких та **о** вузької на означення звука [o]. Перші дві писалися на початку слів: «Ѡгнь», «Ѡдеждѣ», «Ѡроужьємь», «Ѡроужіє»; після голосних: «геѠргію», «феѠфіло»; між приголосними: «дарѠванныа», «закѠнѠ», «црѣѠвъ», «инѠка»; після приголосних у кінці слів: «ЄгѠ», «бл҃гѠ». Вузька буква **о** пишеться здебільшого після приголосних: «Около», «Ѡлово», «Ѡбразно» тощо. Цікавою буквою є **Ѧ** «очна», уживання якої цілком зрозуміло для учнів описує Л. Гнатенко в розділі «Дослідження»: «У правопису пам'ятки використовується і буква О «очна», яка має різні графемні вираження. Здавна в давньоукраїнських писемних пам'ятках наявна О «очна» з крапкою всередині. Така графема використовується в рукописах протягом вживання уставу та півуставу. Особливо часто пишеться О «очна» в слові **Ѧко**. У досліджуваній пам'ятці вона вживається з однією крапкою всередині (в слові *Ѧко* у формах однини): *Ѧко*, *ѦкѦм*, в *Ѧкоу* <...> та з двома крапками всередині (у формах двоїни лексеми *Ѧко*: **Ѧчи**, **Ѧчима**) <...>. Коли мовиться про два предмети, вживаються дві букви О широкі, в які вписано по одній крапці. Такі написання більш поширені в другій частині пам'ятки: *ѦѦчи*, *ѦѦчей*, *ѦѦчима*» [17, с. 61].

Учитель-словесник зосередить увагу учнів і на тому, що в Пересопницькому Євангелії багато скорочених слів, лексем із титлами (від лат. *Titulus* – «напис») – надрядковими, міжрядковими знаками, багато винесених букв над попередніми літерами, над рядками, винесених букв над попередніми літерами, що покриті хвилеподібною дугою (літери-титла). Серед літер-титл (покриті хвилеподібною дугою) простежуються такі: глаголь-титла (*жидовьскоѣ*), онь-титла (*трѣца*, *прѣркомь*); слово-титла (*црѣтво*, *конѣ*); людіє-титла (*прѦповедаѣ*), чрвь-титла (*вѣрні*). Учням пропонується завдання прочитати слова із титлами, пояснити, які букви та на позначення яких звуків скорочувалися. Пояснити причини таких скорочень.

Особливої уваги щодо дослідження потребують знаки на позначення наголосів (варія ` , оксія ` , кендема" (подвійна варія), камора^ – дужка з опущеними донизу кінцями, що ставилася над

односкладовими словами). Робота із цим матеріалом потребує окремого опрацювання.

Висновки. Отже, в історичних філософських, лінгводидактичних, конфесійних перекладних джерелах закладено потужну науково-методичну базу щодо формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Ефективними методами навчання і викладання історичних основ фонетики вважаємо: мотивування, організація і проведення освітньо-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (лінгвістичний супровід, пояснення історичних явищ, евристична бесіда, проблемна лекція, гостьова лекція, лінгвістичне дослідження, спостереження над лінгвістичним матеріалом, лінгвістичні вправи, проблемно-пошукові завдання, презентація); особистісно зорієнтованого опанування навчального матеріалу (проєктування, індивідуальне моделювання, наукове дослідження, наукова доповідь, віртуальний екскурс); практичної реалізації набутих знань та здатностей (мінілекція з обговоренням, диспут, наукове консультування, фонетичний колоквиум, мовний фонетичний практикум, креативні вправи).

Подальші розвідки вбачаємо в обґрунтуванні базових понять навчання фонетики майбутніх учителів української словесності.

Список використаної літератури

1. Колоїз Ж.В. Роль «Історичної граматики української мови» в підготовці вчителя-словесника. Філологічні студії. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. 264 с. С. 239-250.
2. Бакум З.П. Історія української фонології в підготовці майбутніх учителів-словесників. Філологічні студії. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. Вип. 7. С.277-285.
3. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикографія. Навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
4. Кузнецова Г.П. Лінгвофілософські та лінгводидактичні основи генези фонетики як галузі знань про звукову будову мови. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Серія: Педагогічні науки. Глухів, 2021. Вип.2 (46). С.90-103. DOI: 10.31376/2410-08972021-2-46-90-103.
5. Звонська Л. «Коптські рукописи Біблії» URL: https://www.youtube.com/watch?v=UUHNBDtkijM&ab_channel=%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8F%D0%97%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 03.04.2022).
6. Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. История языкознания. Москва: Издательский центр «Академия», 2010. 672 с.
7. Історія філософії : Підручник : У 2 т. / В.І. Ярошовець, О.В. Александрова, Г.Є. Аляев та ін.; За ред. В.І.Ярошовця. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. Т.І. 472 с.
8. Петровский Н.С. Звуковые знаки египетского письма как система. Москва: «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1978. 175 с.
9. Святе письмо Старого і Нового завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. Ukrainian Bible United Societies, 1992. 1419 с.
10. Десницкая С.В., Кацнельсон С. История лингвистических учений. Древний мир. Т.1. Ленинград: «Наука», 1980. 263 с.
11. Платон. Філеб, b-d. Твори у 3-ох томах, Т.3, Ч. 1., Москва, 1971. С.20.
12. Коростовцев М. А. Введение в Египетскую филологию. Москва: Изд-во Восточной литературы, 1963. 168 с. С.15.
13. Марр Н.Я. Язык и письмо. Избранные работы. Т II. Ленинград, 1936. 523 с.
14. Гордина М. История фонетических исследований (от античности до возникновения фонологической теории). СПб: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2006. 538 с. С.
15. Дириггер Д. Алфавит. Перевод с английского И.М. Дунаевской, Г.А. Зографа, И.А. Перельмутера. Общ.ред. И.М. Дьяконова. Москва: Издательство иностранной литературы, 1963. 656 с.
16. Перепёлкин Ю.Я. История Древнего Египта. Спб.: «Летний сад». Журнал «Нева». 2000. 560 с. С. 41-42, 46.
17. Пересопницьке Євангеліє 1556-1561. Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик. Наукове видання. / ред. В.В. Німчук. Київ, 2011. 752 с. URL: <https://archive.org/details/PY1561/page/n3/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 06.05.2022).
18. Гнатенко Л.Г. Графіко-орфографічні особливості староукраїнського узусу в правописі голосних конфесійних рукописних пам'яток останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hnatenko_Liudmyla/Hrafiko-orfohrfahichni_osoblyvosti_staroukrainskoho_uzusu.pdf?PHPSESSID=p118e2sve97mabul7tbeb1eiu6 (дата звернення: 06.05.2022).

HISTORICAL FUNDAMENTALS OF PHONETICS IN THE TRAINING OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHERS

Kuznetsova Halyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Literature and Teaching Methods

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The implementation of historical approach during analyzing the theory development of phonetics from the origins of language and speech, the emergence of writing encourages rethinking and awareness of the construction regularities of communication process in its various forms.*

The evolution processes of the sound and graphic system of the ancient Egyptian language, confessional translated genres are relevant and little studied in phonetics teaching methods of future teachers-philologists.

Purpose. *The aim of the study is to substantiate the role and importance of the historical fundamentals of phonetics genesis during forming the professional competence of future Ukrainian Language and Literature Teachers based on the principle of historicism and development; to outline for future linguists indicative material on theories of the language origin and speech, names reflected in the evolution of phonetics and graphics of ancient Egyptian linguistics, translated confessional genres; to represent the methods of teaching the historical foundations of phonetics, to develop tasks aimed at forming the phonetic competence of future teachers.*

Methods. *The following methods were used: theoretical - for study and analyze the linguistic sources, substantiate the views of researchers on the functioning of phonetic and graphic regularities of ancient Egyptian writing, graphic system of confessional translated old printed editions; historical-systemic, descriptive - to reveal the peculiarities of development of phonetic and ideographic writing of Egyptian linguistics and graphics in the old Ukrainian confessional translated genres; analysis and synthesis, generalization of diachronic phonetics foundations, observation of linguistic material - to select teaching methods the historical fundamentals of phonetics of future teachers-philologists.*

Results. *Methods of teaching the historical fundamentals of phonetics are proposed. It is proved that the evolution of phonetics dates back to the origins of the birth of first mankind civilizations and aspects of its development became the basis of theories of the language, speech and naming origin. The paper presents a cognitive and developmental material on the historical fundamentals of phonetics at ancient Egyptian philology and confessional translated genres. It is found out that religious theory of the language, speech and naming origin is observed in ancient Egyptian linguistics. The transformation processes of ideograms (hieroglyphs) into phonograms among which there are three-sound, two-sound, and one-sound are presented in the article. The connection between ancient Egyptian philology and the Bible is substantiated. The article analyzes the peculiarities of phonetic and graphic foundations of the Peresopnytsia Gospel as a model of the Old Ukrainian language. Samples of exercises and tasks aimed at forming the phonetic competence of future teachers of Ukrainian language and literature are given in the article.*

Originality. *This study substantiates the expediency of studying, analyzing and introduction into modern phonetics teaching methods of future Ukrainian Language and Literature Teachers, the historical fundamentals of phonetics, developed in research of Egyptian philology, found in the Peresopnytsia Gospel. Methods of teaching the historical fundamentals of phonetics: motivating, organizing and conducting educational and cognitive activities of higher education; personality-oriented mastery of educational material; practical implementation of the acquired knowledge and skills are presented in the article.*

Conclusion. *It is proved that historical philosophical, linguodidactical, confessional translated sources have a powerful scientific and methodological basis for the forming phonetic competence of future teachers Ukrainian Language and Literature Teachers. Substantiation of basic concepts of teaching phonetics future Ukrainian Literature Teachers requires further research.*

Keywords: *phonetics, history of phonetics, linguodidactics, Ukrainian Language and Literature Teacher, methods of teaching the historical fundamentals of phonetics, ancient Egyptian philology, The Bible, Peresopnytsia Gospel.*

References

1. Koloiz, Zh. V. (2010). Rol «Istorychnoi hramatyky ukrainskoi movy» v pidhotovtsi vchytelia-slovesnyka [The role of "Historical grammar of the Ukrainian language" in the training of teachers of vocabulary]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Philological studies. Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 5(264), 239-250. [in Ukrainian].
2. Bakum, Z. P. (2012). Istorii ukrainskoi fonolohii v pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv [History of Ukrainian phonology in the training of future teachers of vocabulary]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Philological studies. Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 7, 277-285. [in Ukrainian].
3. Bondar, O. I., Karpenko, Yu. O., Mykytyn-Druzhynets, M. L. (2006). *Suchasna ukrainska mova: Fonetika. Fonolohiia. Orfoepiia. Hrafika. Orfohrafiiia. Leksykohrafiiia* [Modern Ukrainian language: Phonetics. Phonology. Orthoepy. Graphics. Orthography. Lexicography]. Kyiv: VTs «Akademiia». [in Ukrainian].
4. Kuznetsova, H. P. (2021). Lihvofilosofski ta lihvodydaktychni osnovy henezy fonetyky yak haluzi znan pro zvukovu budovu movy [Linguophilosophical and linguodidactic bases of genesis of phonetics as a field of knowledge about the sound structure of language]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka - Olexander Dovzhenko Bulletin of Hlukhiv National Pedagogical University*, 2 (46), 90-103. DOI: 10.31376/2410-08972021-2-46-90-103. [in Ukrainian].
5. Zvonska, L. (2018). *Koptski rukopysy Biblii* [Coptic Manuscripts of the Bible]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UUHNBBDTkjM&ab_channel=ЛєсяЗвонська [in Ukrainian].
6. Amyrova, T. A., Olkhovykov, B. A., Rozhdestvenskiy, Yu. V. (2010). *Ystoriya yazikoznanyia* [History of linguistics]. Moskva: Yzdatelskiy tsentr «Akademiya». [in Russian].
7. Yaroshovets, V. I., Aleksandrova, O. V., Aliaiev, H. Ie. (2007). *Istoriiia filosofii* [History of Philosophy]. (Vol. 1, p. 472). Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet». [in Ukrainian].
8. Petrovskiy, N. S. (1978). *Zvukovie znaky ehypetskoho pysma kak systema* [Sound signs of the Egyptian script as a system]. Moskva: «Nauka», Hlavnaia redaktsiia vostochnoi lyteraturi. [in Russian].
9. Sviate pysmo Staroho i Novoho zavitu. Povnyi pereklad, zdiisnenyi za oryhinalnymy yevreiskymy, aramiiskymy ta hretskymy tekstamy [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Complete translation based on original Hebrew, Aramaic and Greek texts]. (1992). *UkrainianBibleUnitedSocieties*. [in Ukrainian].
10. Desnytskaia, A. V., Katsnelson, S. (1980). *Ystoriya lnhvystycheskykh uchenyi. Drevnyi myr* [History of linguistic teachings. The ancient world]. (Vol.1, p. 263). Leningrad: «Nauka». [in Russian].
11. Platon (1971). *Fileb, b-d. Tvory u 3-okh tomakh* [Phileb, b-d. Works in 3 volumes]. (Vol.3, Part 1, p. 20). Moskva, Russia. [in Russian].
12. Korostovtsev, M. A. (1963). *Vvedenye v Ehypetskiu fylolohiyu* [Introduction to Egyptian philology]. Moskva: Yzd-vo Vostochnoi lyteraturi [in Russian].
13. Marr, N. Ia. (1936). *Yazik y pysmo. Yzbrannie raboti* [Language and writing. Selected works]. (Vol.2, p.523). Lenynhrad, Russia. [in Russian].
14. Hordyna, M. (2006). *Ystoriya fonetycheskykh yssledovanyi (ot antychnosti do voznyknoveniia fonolohycheskoi teoryi)* [History of phonetic research (from antiquity to the emergence of phonological theory)]. St. Petersburg: Yzd-vo S.-Peterburhskoho un-ta. [in Russian].
15. Dyrnher, D. (1963). *Alfavyt* [Alphabet]. Diakonova, Y. M. (Ed.). (Dunaevska, Y. M., Zohraf, H. A., Perelmutter, Y. A. Obshch trans. from English). Moskva: Yzdatelstvo ynostrannoii lyteraturi. [in Russian].
16. Perepelkyn, Yu. Ia. (2000). *Ystoriya Drevneho Ehypta* [History of Ancient Egypt]. *Neva*, 46, 41-42. [in Russian].
17. Nimchuk, V. V. (Ed.). (2011). *Peresopnytske Yevanheliie 1556-1561. Doslidzhennia. Transliterovanyi tekst. Slovopokazhchyyk. Naukove vydannia* [Peresopnytsia Gospel 1556-1561. Research. Transliterated text. Word indexer. Scientific publication]. URL: <https://archive.org/details/PY1561/page/n3/mode/2up?view=theater> [in Ukrainian].
18. Hnatenko, L. H. (n.d.). *Hrafiko-orfohrafichni osoblyvosti staroukrainskoho uzusu v pravopysi holosnykh konfesiinykh rukopysnykh pamiatok ostannoii chverti XIV – pershoi chverti XVII st.* [Graphic and orthographic features of the old Ukrainian usus in the spelling of loud confessional manuscript monuments of the last quarter of the XIV - first quarter of the XVII century]. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hnatenko_Liudmyla/Hrafiko-orfohrafichni_osoblyvosti_staroukrainskoho_uzusu.pdf?PHPSESSID=p118e2sve97mabul7tbebl1eiu6 [in Ukrainian].

Отримано редакцією 25.05.2022 р.